

YAYIN YERİ: “Yıldızın İstanbul’un Üzerinde Parladığı An: Stefan Zweig’in Kaleminden ‘Bizans’ın Fethi’ Ve Tarihî Gerçekliğin Anlatıdaki Görünüşü”, Dünya Edebiyatında İstanbul, **Kültür Bakanlığı Yay.**, Ankara, s.377-383, 2010.

**YILDIZIN İSTANBUL’UN ÜZERİNDE PARLADIĞI AN:
STEFAN ZWEIG’IN KALEMİNDEN “BİZANS’IN FETHİ” VE
TARİHİ GERÇEKLİĞİN ANLATIDAKİ GÖRÜNÜŞÜ**

İbrahim TÜZER*

ÖZET

Stendhal’dan Tolstoy’a, Balzac’tan Dostoyevski’ye; Nietzsche’den Holderlin’e ve Casanova’dan Marie Antoinette’ye kadar birçok sanatkar, düşünür ve tanınmış kişinin biyografisini kaleme alan Stefan Zweig, dünya edebiyatında olduğu kadar bizim edebiyatımızda da biyografi türünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Zweig’in söz konusu edilen şahıslar üzerine yazılmış biyografik metinleri, var olan ve tarihî gerçekliğe sahip bulunan vakalardan hareket eder fakat yazar bu gerçekliğe kendi yaratıcı muhayyilesinden yaklaşır ve sanatkar duyarlılığıyla ele aldığı şahsı ya da olayı, psikolojik verileri de kullanarak estetize edilmiş bir formda okuyucuyla buluşturur.

Doğduğu toprakların çok uzağında trajik bir intiharla son bulan Zweig’in hayatında sadece biyografik eserler değil, Dünya Edebiyatı içerisinde birer başyapıt olarak değerlendirilebilecek öyküler ve romanlar da yer alır. “Yıldızın Parladığı Anlar” adlı kitabında da Stefan Zweig, insanlığın gelişimine ve Dünya Tarihi’ne yön veren 12 tarihsel olaya kısa öykülerle dikkat çeker. Sözü edilen kitabın ilk metnini İstanbul’un fethinin anlatıldığı “Bizans’ın Fethi” oluşturmaktadır.

Makalede, tarihî bir gerçekliğin Zweig’in metninde nasıl ele alındığı ve anlatıdaki zenginliğin yazarın kendi nesnel dünyasıyla nasıl birleştirildiği üzerinde durulacak; yazarın metnini oluştururken kimi zaman tarihî gerçeklikten uzaklaşıp uzaklaşmadığı tartışılacaktır.

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.
www.ibrahimtuzer.com / ibrahimtuzer@yahoo.com

Anahtar Kelimeler:

İstanbul'un Fethi, tarihî gerçeklik, anlatıların yapısı, metaforik söylem.

**THE MOMENT THE STAR SHINED ON ISTANBUL:
THE "CONQUEST OF BYZANTIUM" AND HOW THE HISTORIC FACT
APPEARS ON THE NARRATION BY STEFAN ZWEIG**

ABSTRACT

Stefan Zweig, having written the biographies of many artists, philosophers and celebrities from Stendhal, Tolstoy, Balzac and Dostoyevsky to Nietzsche, Hölderlin or Casanova and Marie Antoinette, had contributed to biography writing in the world literature as much as to the Turkish literature. The biographies Zweig had written originate from the factual and historic realities of the above mentioned people but he approaches to these facts from his creative imaginary world and brings his readers a portrait of people or events he evaluated also by using the psychological aspects in an artistic way.

Not only the biographies but also the novels and stories written by Zweig who died after a tragic suicide far from his homeland are considered as masterpieces of the world literature. In his book called "*Sternstunden der Menschheit*", Zweig attracts the attention of his readers to 12 historical incidents that shaped the world history and the development of the humankind. The first text in this book is on the conquest of İstanbul mentioned as the 'Conquest of Byzantium'.

In the study, the emphasis will be on how a historic fact is handled by Zweig in his texts and how he composed the richness in his narratives with his own objectivity. It will also be discussed whether he moves away from the historic facts while writing.

Key Words:

Conquest of İstanbul, historic fact, structure of narration, contextual analysis,

“Perde-dârî mî küned der tâk-ı kistrâ ankebût
Bûm-i nevbet mî zened der kal’a-ı Efrâsiyâb”
Sadî

Her an parlayan yıldızdan sanatkârane bir sezîşe ya da Giriş

Her insan dünya ile bir alışveriş halindedir. Fizyolojik gereksinimlerinden ruhsal tıkanmışlıklarına kadar her türlü ihtiyacını insan, bu dünya üzerinde elde etmeye; maddi varlığıyla birlikte metafizik bütünlüğünü de her an yeni alışverişleri deneyimlediği yine bu dünyada tamamlamaya çalışır. Yaşanmışlık da diyebileceğimiz söz konusu edilen bu alışveriş, dünyada sahip bulunulanların büyüklüğü ile değil, gönlün içerisine sığdırabilenlerle genişlemekte ve tecrübe edilmektedir. Gönlün içerisini ise kimi zaman dünyalardan daha büyük maddi kazanımları elde etme hırsı kimi zaman da bir nokta genişliğinde küçücük değerler doldurabilmektedir.

Dünyayı ve içerisinde bulunanları anlamlandırmaya çalışırken en merkezde bulunan insanın, tıkanmışlığı yaşadığı anlarda tin’e ve ten’e ait gereksinimleri, başının üzerinde her an parlayan yıldızını fark edip edememesini etkileyecektir. Sınırlarının ve ihtiyaçlarının nerelere kadar uzandığının bilincini taşıyan bir zihin, sahip olduğu ayıklıkla zifiri karanlıklar içerisinde de kalsa kendisi için parlayan bir yıldızın daima farkındadır. Bu yıldız sayesinde kaybolmaktan ve dünya içerisinde yitip gitmekten kurtulacak; yolculuğu esnasında kendine isabet edebilecek belalar karşısında bile yıldızının ışığı sayesinde kurtulabilecektir.

Diğer taraftan dünya ile girişilen alışverişte sürekli kazançlı olunan tarafta olmayı “hesap eden zihin”, aynı zamanda yıldızın ne zaman parlayacağını da kollayan bir zihindir. Modern zamanlarda temelli bir davranış biçimi haline gelmiş olan “hesap ederek yaşan insan”ın bu tutumu (Simmel 2005: 164 – 184), asırlar evvel Mevlana’nın “Ger berîz-i bahr râ der kûzeî / Çend günced kısmet-i yek rûzeî” (*Denizi bir kâseye dökcek olsan, ne kadar sığar? -Kâse kadar...- Onun için kişinin dünya malı doldurması ancak bir günlük rızık kadardır*) (İnançer 2009: 69) şeklindeki ihtarıyla beliren hayatı algılama seviyesiyle tamamen zıttır. Esas olan yıldızın parlayacağı anı kollamak ya da beklemek değil, insanın her an parlayabileceği bir yıldızla sahip olduğu

bilincine varması; yıldızla parlama eylemi arasında kendisine düşen “azmetmek” ve “kararlı olmak” davranışlarını ortaya koyabilmesidir.

Yukarıda izaha çalışıldığı biçimiyle dünya ile alışveriş halinde olduğu bilincini sürekli hatırdan tutan insanlardan birisi de Stefan Zweig’dir. (1881-1942) O Salzburg dışındaki ormanın içerisinde kaybolmuş muhteşem villasında yaşadığı 20 yıl boyunca da, Einstein’dan Freud’a 19. yüzyılın önemli kişileriyle kurmuş olduğu dostluklarla da ve Hitler’in Yahudilere karşı başlatmış olduğu zulümden kaçıp ruhunu rahat ettirmek için arayış içerisine girdiği farklı ülkelerde de dünya ile alışverişini hep devam ettirmiş; günübirlik kazanımlarla yaşamaktan kendini uzak tutmuştur. Öyle ki biyografisini yazdığı Stendhal’dan Tolstoy’a, Balzac’tan Dostoyevski’ye; Nietzsche’den Holderlin’e ve Casanova’dan Marie Antoinette’ye kadar birçok insanın yıldızının parladığı anların arkasından koşmuş; kendi parlayan yıldızını ise Rio de Janeiro’da bir otelin soğuk odasında karısıyla birlikte intihar ederek 22 Şubat 1942 yılında söndürmüş, arkasında ise şu satırları bırakmıştır:

“Kendi isteğimle ve bilinçli olarak hayattan ayrılmadan önce, son bir görevi yerine getirmeye kendimi mecbur hissediyorum: Bana ve çalışmalarına, böyle iyi ve konuksever şekilde kucak açan harikulade ülke Brezilya’ya içtenlikle teşekkür etmeliyim. Her geçen gün, bu ülkeyi daha çok sevmeyi öğrendim ve benim lisanımın konuşulduğu dünya, bana göre mahvolduktan ve manevi yurdum Avrupa’nın kendi kendisini yok etmesinden sonra, hayatımı yeni baştan kurmayı daha fazla isteyebileceğim başka bir yer yoktu. Ama 60 yaşından sonra, yeni baştan başlamak için özel güçlere ihtiyacım vardı. Benim gücüm ise, uzun yıllar süren yurtsuz göçüm sırasında tükendi. Böylece, ruhsal çalışması her zaman en büyük zevkim; bireysel özgürlüğü dünyanın en büyük nimeti olan bu hayatı, zamanında ve dimdik sona erdirmek bana daha doğru görünüyor. Bütün dostlarımı selamlarım! Umarım, uzun gecenin ardından gelecek sabahı görebilirler! Ama ben aşırı sabırsızım, bekleyemeyeceğim o sabahı.”

Zweig’i intihara sürükleyen nedenlerin başında, dünyanın artık bir daha eskisi gibi huzurlu ve güvenli olamayacağına dair taşıdığı inanç gelmektedir. Her ne kadar yazar, “Çocuklukta zamanın rüzgârından bana karışan bir şeyler hiçbir zaman uzaklaşmaz. Her yeni günün kullaklarımın doldurduğu türlü şeylere karşın, bizzat benim ve sayısız kader arkadaşımın yaşadığı bütün o aşığılamalardan, çetin sınavlardan öğrendiğim bunca şeye karşın güçlü inancımı büsbütün tüketmiş değilim; günün birinde işlerin düzeleceğine yine de inanıyorum. Bugün içinde bulunduğumuz tüyler ürpertici uçurumun dibinde çevreyi güçlükle seçip el yordamıyla yürürken çökmüş ve parçalanmış iç dünyama karşın yine yukarıya, çocukluğumun parlattığı yıldızlar dünyasına bakıyor ve bu çöküntünün, ileriye hep ileriye gidişin sonsuz uyumuyla, günün birinde yalnızca bir duraklama sayılacağını eskiden kalma bir güven duygusuyla düşünüp avunuyorum (Zweig 1996: 14) deyip tahammülden yana

tavır koyarak kendi yıldızına sonuna kadar tutunacağını işaretini verse de hem yaratılışındaki sanatkârane sezgi kabiliyeti hem de almış olduğu eğitimle beslenen yaratıcı muhayyilesi, dünya ile olan alışverişinde sıradanlaşarak devam edebilecek bir ilişkiye izin vermez.

Stefan Zweig, 16 ve 17 Haziran 1940 tarihli günlüğünde “*Hayatlarımız on yıllarca düzelmeyecek, benim önümdeyse on yıllar yok. Olmasını da istemiyorum (...) Bitti. Avrupa'nın işi bitti, dünyamız çökertildi. İşte şimdi tam anlamıyla vatansız (...)* Yıkıldım. Fransa, Avrupa'nın bu sevimli ülkesi mahvoldu, yıkılışı yüzyıllarca düzelmeyecek, kimin için yazacağım, ne için yaşayacağım” (Zweig 1999: 383-384) şeklinde dillendirdiği ruh haliyle “vatansız” kalmayı, ayağını bastığı zeminin altından kayıp gitmesi olarak algılar ve sadece bedeninin tutunacağı bir mekânın yitip gitmesinden değil ruhunun da dünyaya asılı kalmasından duyduğu huzursuzluğu yaşamaktansa ölmeyi tercih eder.

Doğduğu toprakların çok uzağında trajik bir intiharla son bulan Zweig'in hayatında sadece biyografik eserler değil, Dünya Edebiyatı içerisinde birer başyapıt olarak değerlendirilebilecek öyküler ve romanlar da yer alır. Sanatkârın Türk Edebiyatı'nda tanınması, sözü edilen eserlerinin yanı sıra İstanbul'un fethinin konu edildiği “**Yıldızın Parladığı Anlar**” (çev. B. Arpad, *Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1994, 251 s.*) adlı kitabıyla da olmuştur. Stefan Zweig bu kitabında, insanlığın gelişimine ve Dünya Tarihi'ne yön veren 12 tarihsel olaya kısa öykülerle dikkat çeker. Sözü edilen kitabın ilk metnini İstanbul'un fethinin anlatıldığı “Bizans'ın Fethi” (Agk., s.3-27) oluşturmaktadır.

Makalede, tarihî bir gerçekliğin Zweig'in kaleminden tahkiyeli bir metinde nasıl ele alındığı ve anlatıdaki zenginliğin yazarın kendi nesnel dünyasıyla nasıl birleştirildiği üzerinde durulacak; yazarın metnini oluştururken kimi zaman tarihî gerçeklikten uzaklaşıp uzaklaşmadığı incelenecektir.

Tarihî gerçekliğin metne yansıması ve hayaliyle büyüyen Fatih: Sultan Mehmet

Stefan Zweig, “Yıldızın Parladığı Anlar”da bir araya getirdiği metinlerine Fatih Sultan Mehmet, Dostoyevski, Tolstoy, Goethe, Napolyon, Marseillaise ve Lenin gibi tarihteki belirleyici olaylarda söz sahibi şahsiyetleri konu ederken var olan ve tarihî gerçekliğe

sahip bulunan vakalardan hareket eder. Fakat Zweig bu gerçekliğe, kendi yaratıcı muhayyilesinden yaklaşır ve sanatkâr duyarlılığıyla ele aldığı şahsiyeti ya da olayı, psikolojik verileri de kullanarak estetize edilmiş bir formda okuyucuyla buluşturur. Tarihsel bir olayı konu edinen bu tür anlatıların en önemli özelliği, geçmişte meydana gelmiş vakanın önce tarihçi sonrasında da yazar tarafından ele alınıyor olması; dolayısıyla da tarihî gerçekliğin iki kez kurgulanmasıdır.

Tarihî bir vakanın gerçekliği, bu vakanın yazımı ve tahkiyelendirilerek edebî metnin sınırları içerisinde nasıl ele alınacağı öteden beri tartışılan bir konudur. Sadece bir romancı ya da hikâyecinin değil tarihçinin de tarihsel bir olayı, vesikalardan hareketle bile olsa, kayıt altına alırken kişisel duygu ve düşüncelerinden tam olarak kurtulamayacağı ve tarafsızlık ilkesinin en nihayetinde ihlal edileceği belirtilmektedir.

Geçmişte meydana gelen olayların ancak bir tarihçinin anlatımıyla değer kazandığı muhakkaktır. Tarih felsefesi ve yazımı üzerine dikkatli çalışmalarıyla tanınan Collingwood, tarihçinin bu anlatımını “*yeniden canlandırma*” olarak tanımlamakta; “*düşünce tarihi ve dolayısıyla her tarih, geçmiş düşüncenin tarihçinin zihninde yeniden canlandırılmasıdır*” demektedir. Fakat tarihçi bu eylemi meydana getirirken “*geçmiş düşüncüyü yeniden canlandırmakla kalmaz, onu kendi bilgisinin bağlamında yeniden canlandırır ve dolayısıyla yeniden canlandırırken, onu eleştirir, değeri hakkında kendi yargısını oluşturur, onda ayırt edebildiği hataları düzeltir*” (Collingwood 1996: 258). Tarihçinin bu tutumu ister istemez tarihsel bir olayın “gerçekliği” ile ilgili soruları gündeme getirmektedir. Edward Carr ve Jose Fontana “**Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**” adlı kitaplarında ise tarih yazarının “*bilerek, yan tutmayıp elinden geldiğince nesnel davranmak istediğinde bile, geçmişin olgularını anlayıp açıklama yeteneği, içinde yaşadığı topluma ilişkin anlayışından, siyasal ve düşün yapısal (ideolojik) tutumlarından etkilen*” diğini ifade eder (Carr, Fontana 1992: 64).

Tarihsel bir gerçekliği edebî metnine konu eden sanatkârın durumu ise tarih yazarından farklıdır. “Tarihçi gerçeği ortaya koyar nitelikte bir tahkiye sunmak mecburiyetindedir. Fakat bunu yaparken fantezi ve hayal gücünü kullanamaz. Çünkü belgeler ve vesikalarla anlattıklarının gerçek olduğu iddiasındadır. Romancı ise tarihin ilgilenmediği konuları da muhayyilesinin yardımıyla tamamlar. Tarih ve tarihî romanın ayrılan boyutlarından

biri de burada aranmalıdır” (Çelik 2002: 56). Dolayısıyla tarihî gerçeklikten hareketle yazarın ve tarihçinin kurguladıkları metinde farklılıklar vardır. Roman ya da hikâyeye yazarı, tarihçi ile ortak olan malzemesini alır ve yaratıcı muhayyilesinde onu tekrar inşa eder. Metnin kurmaca boyutunda hayata geçirilen bu yapı esnasında yazar, “*tahrif*” ve “*inkâr*” etmemek şartıyla malzeme üzerinde olabildiğince “*şahsi olmak*” (Tural 1993: 69) diğer bir ifadeyle, yaratıcı olmak hakkına sahiptir.

Tarihsel bir gerçekliği konu edinen herhangi bir eserin edebîlik değeri de burada aranmalıdır. Yazarın hayal gücü ve yaratıcılığının yetkinliği ölçüsünde şekillenen eser, tarihî gerçekliğe dair bilgi vermenin çok ötesinde estetik bir değer oluşturmak için kurgulanır. Dolayısıyla bu tür metinlerin muhatabı olarak okurun da metne yaklaşım tarzı önem kazanmaktadır. Tarihsel gerçekliğe yönelik bilgi edinmek amacıyla konusunu tarihten alan bir edebî eseri referans kabul eden okur, tam anlamıyla bilgilenmiş olamayacaktır.

Stefan Zweig’in “Bizans’ın Fethi”nde konu edilen tarihî gerçekliğe de, yazarın “*tahrif*” ve “*inkâr*”a girmediği ölçüde, estetik değer üzerinden bakmak gerekmektedir. Aşağıya alıntılatacağımız satırlar yazarın anlatımındaki canlılığı ve tarihsel bir olayın metnin kurmaca dünyasında nasıl dönüştüğünü örneklemesi bakımından dikkat çekicidir:

Bizans’ın bir tek kudret ve kuvveti daha vardır: Surları. Bir zamanlar dünyayı kaplayan muhteşem ve mutlu geçmişin mirası olarak sadece bunlar kalmıştır. Üç katlı bir zırh tabakası, şehri bir üçgen gibi çevirmektedir. (...) Mazgallar ve burçlarla süslenmiş, su dolu hendeklerle korunmuş, dört köşe dev kaleleriyle her yanını kontrol edebilen ve bin yıllık bir tarihin bütün imparatorları tarafından daima eklemeler yapılmış, daima yenilenmiş bulunan bu birbirine paralel çift ve üç sıra duvardan kurulu eşsiz surlar; o devre göre ele geçirilemezliğin gerçek bir sembolüydü. (...) Mehmet bu duvarları ve sağlamlıklarını herkesten daha iyi biliyor. Geceleri uyandıkça ve rüyalarında, aylardan ve yıllardan beri sadece bir fikir, bu elde edilemezi ele geçirmenin, bu tabii imkânsız duvarları tahrip etmenin yolunu bulmak düşüncesi onu meşgul ediyor. Masanın üstünde düşman tahkimatını gösteren krokiler, bir sürü ölçüler, planlar yığılıdır. Duvarların önündeki ve arkasındaki her meyil, her su yolu, karış karış biliniyor; o, mühendisleriyle baş başa verip bütün ayrıntıları gözden geçirmiş bulunmaktadır. Fakat hayal kırıklığı vardır: O zamana kadar bilinen topraklar bu Teodos surları yıkılamaz. (s.8-9)

Bizans’ın sahip olduğu surların sağlamlığı ve Sultan Mehmet’in bu surları aşmadaki azmi, Zweig’in muhayyilesinden okura yansırken hâkim bakış açısı kullanılmış; böylelikle Sultan Mehmet’in gece uyandığında bile aklından geçenler okuyucuya aktarılarak metne canlılık kazandırılmıştır. Yazar, Fatih Sultan Mehmet’in karakterize

edilmesinden Bizans'ın fetih öncesindeki kaotik ortamına; İmparator Konstantinos Dragosis'in huzurunda yapılan barışma ayini'nde söylenen Latince ve Rumca dinî şarkılardan, Bizans surlarının aşılması için döktürülen dev toplara kadar tüm anlatımını, müracaat ettiği tarihî kaynakların üzerine ferdî tahayyül gücünü de ekleyerek okura ulaştırır. Nitekim yazarın okuru içerden sarıp sarmalayan çarpıcı bir söyleyişe ulaşması da burada belirir. “Bizans'ın Fethi”ne hazırlanan Sultan Mehmet de metnin hemen girişinde bu form içerisinde ele alınır ve şöyle tanıtılır:

“Temkinli Murat'ın yerine bu genç, bu ihtiraslı ve şöhret ateşiyle kavrulan Mehmet'in Türklere sultan olduğu haberi, Bizans'ı dehşete düşürüyor. Zira yüzlerce casusun öğrenilmiştir ki, zafer ihtirası ile tutuşan bu adam, dünyanın bir zamanlar ki başkentini ele geçirmek için ant içmiştir. Genç yaşına rağmen gündüzlerini olduğu kadar gecelerini de, hayatının en büyük amacı olan bu işin uygulanması için askerî planlar yapmakla geçirmektedir. Yine aynı zamanda bütün haberlerin hep bildirdiğine göre yeni padişahın askerlik ve politika alanındaki kabiliyeti de eşsizdir. Mehmet, aynı zamanda hem dindar, hem acımasızdır. İhtiraslı olduğu kadar da katı yüreklidir. Bir bilim ve sanat adamıdır da; Sezar'ın ve Romalıların hayatlarını Latince aslından okur. Bu kibar ve hülya dolu bakışlı, keskin ve hırçın burunlu adam yorgunluk bilmez bir işçi, gözü pek bir asker ve çok dikkatli bir diplomat olduğunu göstermekte ve bütün bu tehlikeli özelliklerini aynı düşünce üzerinde yoğunlaştırmaktadır.” (s.3-4)

Yukarıya alıntıladığımız satırlarda Fatih Sultan Mehmet, olumlu özelliklerinin yanı sıra yazar tarafından olumsuz bir takım sıfatlarla da anılmaktadır. Yazar, tahkiyeye dayalı metnini kurgularken fethi, mensubu olduğu medeniyet dairesinden bakmakta; İstanbul'un alınışını Bizans ve Batılı tarihçilerin bakış açısıyla metnine taşımaktadır. Anlatının başlığının “İstanbul'un Fethi” yerine “Bizans'ın Fethi” olması da bu açıdan bakıldığında daha anlamlı görünmektedir.

Anlatımdaki canlılık ya da yıldızın söndürüldüğü an: “Açık unutulmuş Kerkaporta Kapısı”

İstanbul'un fethi gibi sadece tarihin değil insanlığın da seyrini etkileyen bir olayı edebî metnin kurmaca alanında yeniden üreten Stefan Zweig, eserinin önsözünde *“tarihsel olayları anlatırken, gerçekleri hiçbir biçimde değiştirmedim”* (Zweig 1995: 10) demektedir. Fakat yazarın metninde kurguya dönüşen tarihsel gerçeklikle, Bizans ve Türk kaynaklarında İstanbul'un fethine ilişkin yer alan bilgilerde farklılıklar vardır. Yazarın anlatımını orijinal ve canlı tutmak adına tarihî bir vakanın özüne ilişkin yapısını değiştirmeden *şahsi* ve yaratıcı olabileceğini yukarıda ifade etmiştik. Zweig'ın

“Bizans’ın Fethi”ni orijinal ve akıcı anlatımından sonra en nihayetinde surların içerisinde açık unutulmuş **“Kerkaporta Kapısı”**na bağlaması tarihî gerçeklikle örtüşmemektedir:

“İşte bu sırada hüznün verici bir olay, tarihin bilinmez hükümlerinde zaman zaman kendini gösteren o esrar dolu anlardan biri, Bizans’ın alinyazısına kesin darbeyi indiriyor.

Hemen hiç akla gelmeyen bir şey olmuştur.

Dış surlarda açılan bir sürü gediğin, asıl saldırı yerine yakın bir tanesinden içeriye, birkaç Türk sokuluyor. İç surlara karşı bir davranışsı göze alamıyorlar. Fakat meraklarını yenedikleri için iki surla arasında aylak aylak dolaşırken, Kerkaporta denilen kapının, aklın alamayacağı bir unutkanlık yüzünden açık kalmış olduğunu görüyorlar. Esasında burası, barışta ve büyük kapıların henüz açılmadığı saatlerde yayalara ayrılmış küçük kapılardan biriydi. Böyle hiçbir askerlik değeri bulunmadığı için de bu kapının varlığı, son gecenin büyük heyecanı arasında unutulmuş olmalıydı. Yeniçeriler, bir ölü sessizliği içindeki istihkâmın ortasına rastlayan bu küçük kapının şu anda kendilerine açık bulunduğunu hayretle görüyorlar. İlk önce bir savaş aldatmacasından kuşkuluyorlar. Her gediğin, her mazgal deliğinin ve bütün istihkâm kapılarının önünde binlerce cesedin yükseldiği, saldıranların üzerine kızgın zeytinyağlar ve oklar yağdırıldığı bir sırada, önlerinde bir Pazar günü sessizliği içinde ve ta şehrin ortasına kadar açık bu Kerkaporta kapı içinde herhangi bir yanlışlık olabileceğini ummuyorlar. Ne olur ne olmaz diye yardımcıları çağırıyorlar ve hiçbir karşı koymaya rastlamayan bütün bir kıta asker, hiçbir şeyin farkında olmayan dış surla savunucularının ardını birden bire çeviriyor. Birkaç savaşçı, Türkleri kendi safları arkasında sanıyor ve bütün savaşlarda toplardan çok daha öldürücü darbeler indirmiş olan uğursuz bir feryat, yükseliyor: ‘Şehir alındı.’

Seslerini gittikçe daha fazla yükselten Türkler, çılgınca haykırıyorlar: ‘Şehir alındı, şehir alındı’ ve bu feryat, bütün direnci kırıyor.

İhanete uğradıklarını sanan savaşçılar vakit geçirmeden limana varıp gemilere kapağı atmak ve canlarını kurtarmak için yerlerini bırakıyorlar.” (s.24-25)

İstanbul’un fethinin, Zweig’in yukarıya alıntıladığımız anlatımında olduğu gibi, surlar arasında açık unutulmuş bir kapıdan içeri giren Türk askerlerince gerçekleştiği kimi Avrupalı tarihçiler tarafından dile getirilmektedir. Bu tarihçilerden en bilineni Zweig ile de aynı zaman diliminde yaşamış olan Alman Franz Babinger’dir. (1891-1967) Babinger, **“Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı”** adlı eserinde açık unutulmuş ileri sürülen kapıyla ilgili şunları kaydetmektedir: *“Kerkaporta Hisar Kapısı, düşmanın şehre ilk oradan gireceğine dair bir kehanet yüzünden o zamana kadar iyi korunmuştu. Ama önceki gün bir çıkış hareketi sırasında açılmış, sonra da açık unutulmuştu. Buradan geçen elli Türk, savunulara arkadan saldırıp, surla sancaklarını dikti”* (Babinger 2002: 95).

Babinger ve Hammer gibi Batılı tarihçilerin Kerkaporta kapısı ile ilgili iddialarını dayandırdığı en önemli kaynak ise XV. asırda yaşamış olan meşhur Bizans tarihçisi Dukas’tır. (1400-1470) Muhasara sırasında İstanbul’da bulunmayan ve şehrin Türklerin eline geçmesinden sonra *“ey şehir, şehir, Hıristiyanların iftihar sebebi ve barbarların*

hezimeti!” (Dukas 1956: 189) diyerek ağıt yakan Dukas, **“Bizans Tarihi”** adlı eserinde, *“bütün müdafiler, imparatorları ile beraber, düşmanlara karşı geliyorlardı; maksatları Türklerin yıkılan kalelerden şehre girmelerine mani olmaktı. Cenab-ı Hak bunların başka yoldan şehre girmelerini istedi. Türkler evvelce bahsettiğimiz (sonradan açtırılan küçük) kapının açık olduğunu görünce, padişahın o maruf kullarından elli kadarı, ateş püskürerek, içeriye atladılar ve kalelerin üstüne çıktılar”* (Dukas 1956: 175) diyerek, zaman içerisinde *“İstanbul’un kaybı ile farklı rivayetler etrafında bir mitos oluşmasına”* (Emecan 2002: 319) meydan vermiştir.

Nitekim muhasara sırasında İstanbul’da bulunan ve fethiye tanıklık eden diğeri Batılı tarihçiler fethin sonunu Dukas’tan farklı kaydetmişlerdir. Bunlardan, aynı zamanda Konstantinos’un yakın akrabası ve başmabeyincisi olan Yeorgios Francis, Türklerin şehre *“Agios Romanos Kapısı / Topkapı”* tarafından girdiklerini belirtmektedir (Francis 1992: 95-97). Yine fethiye tanıklık eden bir diğeri Venedikli Nicolo Barbaro ise **“Konstantiniye Muhasarası Ruznamesi”** adlı eserinde, Türklerin *“San Romano Kapısı”*ndan İstanbul’a girdiklerini yazmakta (Barbaro 1976: 68-69); surların içerisinde açık unutulmuş olan herhangi bir kapıdan bahsetmemektedir.

Bizanslı tarihçilerin yanı sıra fethiye tanıklık eden Türk tarihçilerinin eserlerinde de Kerkaporta Kapısı, ya da kimi Türkçe metinlerde geçen şekliyle **“Canbazhâne Kapusu”**ndan söz edilmemektedir. Bu tarihçilerden en bilineni Tursun Bey’in **“Târîh-i Ebu’l-Feth”**inde (Tursun Bey 1977: 46-65) ve İstanbul’un fethine Akşemsetdin gibi önemli insanlarla katılan Âşık Paşazâde’nin **“Tevârîh-i Âl-i Osmân”** adlı eserinde (Âşık Paşazâde 2007: 186-187) iddia edilen meseleden hiç bahsedilmemektedir.

“Fethin şokunu atlatmak ve şehrin Türklerin eline geçmesini küçümsemek için çıkarılan” (Afyoncu 2004: 56) bu iddia karşısında, tarihî gerçekliği *tahrip ve inkâr* etmeyen Batılı ve Türk tarihçilerinin ortak kanaati olabilecek hükmü, İsmail Hâmi Danişmend şöyle belirtmektedir: *“Türk ordusunun İstanbul şehrine Bizanslıların yanlışlıkla açık bıraktıkları ‘Kerkaporta=Canbazhâne Kapısı’ndan tesadüfen girdiği hakkında tuhaf bir iddia vardır. Mağlupların izzetinefis acısıyla uydurdukları bu masal gülünç bir safsatadan başka bir şey değildir. Dünyanın en büyük toplarıyla açılmış muazzam gedikleri dururken Bizanslıların yanlışlıkla açık bıraktıkları bir kapıdan girilmiş olduğunu iddia edebilmek için elli üç gün süren muhasara tarihinden tamamen bîhaber olmak lazım gelir”* (Danişmend 1971: 254).

İstanbul'un fethi ile ilgili olarak herhangi bir tarihî gerçekliği olmayan bu olayın Stefan Zweig tarafından "*herkesin unuttuğu bir kapı olan Kerkaporta, küçük bir rastlantı, dünya tarihinin gidişini değiştirdi*" (s. 25) denilerek metnin ana kurgusu yapılması ve Fatih Sultan Mehmet için yıldızın parladığı an olarak işaret edilmesi, yazarın bilgilenmek için Dukas, Babinger, Hammer gibi İstanbul'un fethine tek taraflı yaklaşan tarihçileri referans almış olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Stefan Zweig, en nihayetinde Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle büyük bir şok yaşayan Batı Medeniyeti'nin bir mensubudur. Yazarın bu anlayışı, "*Ayasofya kilisesinin, kutsal Justinianos Katedrali'nin*" (s.26) camiye çevrilisinin anlatıldığı metnin sonunda yer alan "*haç alaşağı oldu*" adlı bölümde de dikkat çekmektedir:

"(...) hemen ertesi günü, ustalara eski dinin bütün işaretlerini ortadan kaybetmek işi emrediliyor. Mihraplar yıkılıyor; mozaikler badana ile örtülüyor ve yeryüzünün bütün acılarını kucaklamak ister gibi bin yıl kollarını açmış olan haç, Ayasofya'nın tepesindeki salıp, boğuk bir gürültü çıkararak yere kapaklanıyor. (...) Korkudan tüyleri diken diken olan Avrupa, kendi uyuşuk kaygusuzluğu yüzünden, şu herkesin unuttuğu kapıdan, uğursuz Kerkaporta'dan içeriye dalmış, yıkıcı yeni bir güç yüzünden, yüzyıllar boyunca elinin kolunun bağlı ve hareketsiz kalacağını anlıyor." (s.27)

"Sistemik ve felsefi temellerden yoksun biçimde tarihsel bir takım olaylara estetik coşkuyla yönelme gayreti, *romantik tarih anlayışı* olarak kabul edilmektedir (Özlem 1996: 99). Zweig'in "Yıldızın Parladığı Anlar"da, "Bizans'ın Fethi"nin yanında edebî metnin sınırlarına dâhil ettiği diğer 11 tarihsel minyatürde de tarihsel vakalara bakışının romantik tarih anlayışından kaynaklandığını belirtmemiz mümkündür. Yazar, tarihî olaya dair bilgiyi romantik bakış açısıyla veren Dukas gibi tarihçilerden almış ve estetik değeri yüksek, anlatımı canlı tutabilmek için kendi romantik bakış açısıyla malzemeyi tekrar inşa etmiştir.

Dolayısıyla Stefan Zweig'in bu anlatısını, İstanbul'un fethine yönelik bilgilenme amacından ziyade hayatı kendi için anlamlı kılmak adına bütün huzursuzlukları yaşayan, tüm dünyayı dolaşıp kendi yıldızını arayan; fakat günlüğünde ifade ettiği gibi, uzun gecelerin ardından gelecek sabahı bekleyemeyecek kadar sabırsız olan bir sanatkarın metni olarak okumak daha anlamlı görünmektedir. Çünkü bu tür insanların metninden okura ulaşan gerçeklik, tarihî vesikalara dayandırılmadan anlatılan kurgudan çok daha sahici ve sıcaaktır.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, Erhan (2004), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I*, İstanbul, Yeditepe Yay.
- Âşık Paşazâde (2007), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, (haz. K. Yavuz, Y. Saraç), İstanbul, Gökkubbe Yay.
- Babinger, Franz (2002), *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. D. Körpe), İstanbul, Oğlak Yay.
- Barbaro, Nicolo (1976), *Konstantiniye Muhasarası Ruznamesi*, (çev. Ş. Diler), İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.
- Carr, Edward Hallet – Fontana, Jose (1992), *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, (çev. Ö. Ozankaya), Ankara, İmge Yay.
- Collingwood, R.G. (1996), *Tarih Tasarımı*, (çev. K. Dinçer), Ankara, Gündoğan Yay.
- Çelik, Yakup (2002), “*Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki Tarihi Romanda Kişiler*”, Bilig, S.22, Ankara.
- Danişmend, İsmail Hâmi (1971), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.1, İstanbul, Türkiye Yayın Evi.
- Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, (çev. VL. Mirmiroğlu), İstanbul, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yay.
- Emecan, Feridun M. (2002), *Türkler içinde*, “İstanbul’un Fethi”, C. 9, Ankara, Yeni Türkiye Yay.
- Francis, Yeorgios (1992), *Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Francis’ten İstanbul’un Fethi*, (çev. K. Dinçmen), İstanbul, İletişim Yay.
- İnançer, Ö. Tuğrul (2009), *Dinle Neyden Mesnevi Sohbetleri*, İstanbul, Sufi Kitap.
- Özlem, Doğan (1996), *Tarih Felsefesi*, İstanbul, Anahtar Kitaplar.
- Simmel, Georg (2005), *Şehir ve Cemiyet içinde*, “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, (çev. A. Aydoğan), İstanbul, İz Yay.
- Tural, Sadık Kemal (1993), *Doğumunun Yüzellinci Yılında Namık Kemal içinde*, “Tarihi Roman Geleneği Veya Cezmi”, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Tursun Bey (1977), *Târîh-i Ebu’l-Feth*, (haz. M. Tulum), İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.
- Zweig, Stefan (1994), *Yıldızın Parladığı Anlar*, (çev. B. Arpad), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- , ----- (1995), *İnsanlığın Yıldızın Parladığı Anlar* (çev. K. Eğin), İstanbul, Can Yay.
- , ----- (1996), *Dünün Dünyası* (çev. B. Arpad), İstanbul, Can Yay.
- , ----- (1999), *Günlükler*, (çev. İ. Özdemir), İstanbul, Can Yay.